

ВАРТІСТЬ — економічна категорія, яка теоретично відтворює об'єктивну основу еквівалентності обміну благ. В. визначається витратами суспільно необхідного часу для відтворення благ, які передаються суспільству через ринк. механізми. У наук. розробці проблеми В. існують два гол. методол. напрями: трудова теорія В. і маржиналізм. Згідно з трудовою теорією, В. визначається суспільно необхідними витратами праці на виробництво товару. Суспільно необхідні витрати — середні витрати при нормал. умовах праці (інтенсивності, продуктивності, рівні освіти і кваліфікації робітників тощо). Кожен товаровиробник має індивід. витрати, однак у результаті конкуренції вони усереднюються і, таким чином, втілюються у товарі. Праця, що створює В., у процесі обміну товарів абстрагується від конкрет. спожив. В. і набуває форми абстракт. праці. Саме вона і створює В. на відміну від конкрет. праці, що створює споживчу В. У ринк. економіці діє закон В., згідно з яким товари обмінюються у відповідності до суспільно необхідних витрат праці на них. У розвинутому товар. виробництві такий обмін опосередковується грошима, однак вони лише представляють реальну В. у обміні, не змінюючи її суті. В індустр. економіці, де гол. засобами виробництва є знаряддя праці, створені людиною, а сусп. формою поєднання факторів виробництва (матеріал. засобів виробництва і робочої сили) наймана праця, В. товару є складнішою за свою структуру. Вона включає витрати праці на засоби виробництва у тій частині, в якій вони використані у виробництві товару; витрати праці, що утворюють еквівалент В. робочої сили (В. товарів і послуг, необхідних для відтворення робочої сили нормал. якості); витрати праці, які втілюються у додатк. В., що є основою прибутку власника виробництва. Міжгалуз. конкуренція призводить до вирівнювання прибутку на авансований капітал, у результаті чого В. набуває модифіков. форми ціни виробництва, яка дорівнює витратам виробництва плюс серед. прибуток. Ці відносини модифікують форму В. і ускладнюють дію закону В., однак не скасовують його.

На відміну від трудової теорії маржиналізм визначає В. гранич. корисністю блага, яка залежить від суб'єктив. оцінки. При цьому ступінь корисності визначається не заг. властивостями блага, а інтенсивністю потреби у ньому і кількістю благ. Чим інтенсивнішою є потреба і чим менше благ, тим більша корисність блага. Корисність останньої (найменш значимої) одиниці ви-

значає В. На цій основі вибудовуються теорії вартості, капіталу, доходів тощо. Робилися також спроби поєднати маржиналізм з трудовою теорією В. (у розвиток такого підходу знач. внесок зробив *М. Туган-Барановський*), оскільки між маржинал. оцінками і визначенням В. працею існують реальні сполучні зв'язки і переходи. Якщо людина повинна вибрати одне із двох благ, то вона, звичайно, вибере те, яке є для неї кориснішим. Якщо ж корисність благ буде однаковою, то доцільно вибрати те, на відтворення якого потрібно більше часу і трудових зусиль, що утворюють основу В. блага. У першому випадку вибір здійснюється на базі маржинал. принципів, у другому — на трудовій основі. В. є відношенням, яке історично формується, розвивається та приймає різні форми, однак ця історія (в узагальненому вигляді) відтворюється у сучасності. У теор. узагальненому вигляді В. визначають як основу для вибору блага, гранична корисність якого дорівнює корисності вільного часу, від якого необхідно відмовитися, перетворивши його у сусп. необхід. робочий час, уречевлений в товарі, що задовольняє потребу у вибраних благах. Як основоположна категорія ринк. економіки В. набуває багатоманіт. специфікацій, що відтворюють різні її функціонал. форми (зокрема ринкову, альтернативну, базисну, викупну, оціночну) у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання ринк. продуктів.

В економіці України, яка є перехідною від директивно-планової до ринк., питання В. набуває специф. характеристик, оскільки виникає проблема В. благ, які функціонували у директивно-плановій економіці, але не можуть включитися у товарно-грошовий обіг в ринк. економіці. Якщо на виробництво певного товару використано ін. товари, що мають ринк. вартість, але у результаті виробництва створ. блага, які не мають ринк. попиту і не можуть бути реалізовані, то виникає руйнування В. Праця, витрачена на виробництво таких товарів, є марною, бо вона не створила суспільно корисних благ, що можуть бути реалізовані на ринку. У 90-х рр. 20 ст. рівень ВВП на душу населення в Україні знизився, натомість виникли поняття віртуал. економіки і віртуал. В., що характеризують процеси, які реально відбуваються в економіці, однак не мають під собою твердого екон. і вартісного змісту. Проблема В. була і залишається основополож. теор. і практ. проблемою ринк. економіки.

А. А. Гриценко

Бібліографічний опис:

Вартість / А. А. Гриценко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-33211>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).